

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Rośliny w mieście

Author: Barbara Tokarska-Guzik

Citation style: Tokarska-Guzik Barbara. (1993). Rośliny w mieście. W:
P. Migula, B. Latos, M. Rozpędek (red.), "Zagrożenie środowiska - sposoby
przeciwdziałania : materiały III Ogólnopolskiego Konkursu Ekologicznego"
(S. 127-130). Katowice : Uniwersytet Śląski

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja
ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach
niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci
(nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Barbara Tokarska-Guzik

Katedra Geobotaniki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Rośliny w mieście

Środowiskiem życia ponad połowy ludności świata są miasta. Miasto, generalnie pojmowane jako wysoce skomplikowana struktura osadnicza, było wielokrotnie definiowane i opisywane z różnych punktów odniesienia (Zimny, 1976; Karolewski, 1981; Spirn, 1984 i in.).

Aktualna koncepcja miasta powraca do idei "miasta przekształconego – integrowanego" (Skibniewska, 1991) będącego nie prostą sumą terenów zurbanizowanych, ale wzajemnie powiązanych układów przestrzenno–przyrodniczych. W jej świetle na pierwszy plan wysuwają się zagadnienia przyrodnicze, które powinny stanowić bazę dla przebudowy i rozwoju miast.

Podstawą biologicznego kształtowania terenów miejskich jest szata roślinna (Andrzejewski, 1983; Sowa, Witosławski, 1989), która pełni szereg oczywistych funkcji ekologicznych, gospodarczych i społecznych. Jednocześnie zarówno flora jak i roślinność miast pozostają pod stałym (i wciąż wzrastającym) wpływem presji urbanizacyjnej.

Natężenie presji urbanizacyjnej, nasilające się od strefy podmiejskiej w kierunku centrum, jest przyczyną ekologicznego i synantropijnego zróżnicowania flory i roślinności.

Fitocenozy terenów miejskich stanowią mozaikę płatów różniących się stopniem naturalności (od reliktowych fragmentów zbiorowisk naturalnych po antropogeniczne) oraz sposobem użytkowania i wykorzystania przez człowieka.

W centrach miast charakteryzujących się zwartą zabudową, gęstą siecią ulic, nie pozostaje wiele miejsca dla roślin. W tej strefie miasta dominuje roślinność kultywowana, na którą składa się na ogół zieleń wysoka w postaci pojedynczo rosnących drzew, szpalerów przyulicznych czy niewielkich grup i skupin na skwerach i placach. Brakuje miejsca dla rozwijającej się spontanicznie roślinności ruderalnej. Rośliny wykorzystują

jednak każdą wolną przestrzeń, nieomal każdą niezabetonowaną szczelinę chodnika, znajdują miejsce w załomach murów, sadowią się na dachach budynków.

Jedynym miejscem w tej części miasta, gdzie zieleń stanowi większe powierzchniowo plamy są cmentarze i parki.

Zieleń cmentarna stanowi ważny element walorów przyrodniczych, krajobrazowych i klimatycznych miasta. Dendroflora cmentarzy składa się w przeważającej części z gatunków rodzimych. Najczęściej spotykanymi gatunkami drzew są tu: dęby, lipy, klony, buki, jesiony, wiązy, brzozy, topole i wierzby, a z iglastych sosny i świerki. Nierzadko spotykamy wśród nich pomniki przyrody o dużych wartościach przyrodniczo-historycznych. Częste wśród wysokiej zieleni cmentarnej są odmiany zwisające: brzozy brodawkowatej (*Betula pendula* "Youngi"), wierzby białej (*Salix alba* "Tristis"), jesionu wyniosłego (*Fraxinus excelsior* "Pendula").

Na szczególną uwagę we florze nekropolii zasługują gatunki roślin chronionych, które posiadają tu stanowiska naturalne, bądź zostały wprowadzone przez człowieka. Często spotykane, zwłaszcza na starych cmentarzach są: bluszcz pospolity (*Hedera helix*), pióropusznik strusi (*Matteucia struthiopteris*), barwinek pospolity (*Vinca minor*), śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis*), konwalia majowa (*Convallaria maialis*).

Jednak zieleń cmentarzy nie zawsze znajduje się w stanie na jaki zasługuje. Zieleni tej nie konserwuje się fachowo – drzewa przewracają się, konary łamią uszkadzając pomniki.

W nieco lepszej sytuacji znajdują się parki miejskie, których zieleń bywa pielęgnowana. Z przyrodniczego i estetycznego punktu widzenia największe walory posiadają parki o założeniach swobodnych, typu krajobrazowego (tzw. angielskiego). W kompozycji przestrzennej zwracają uwagę grupy drzew i krzewów oraz eksponowane pojedyncze okazy o szczególnych walorach dekoracyjnych (tzw. solitery).

Przesuwając się od centrum miasta w kierunku jego strefy podmiejskiej obserwujemy wzrost różnorodności "terenów zielonych". Zabudowa jest tu luźniejsza i bardziej zróżnicowana; częściej pojawiają się ogrody przydomowe, większe skwery, parki, ogrody działkowe, laski miejskie, tereny niezabudowane (nieużytki).

Na miejsca te wkracza spontaniczna roślinność ruderalna, której rola na obszarach wielu miast (szczególnie zachodnich) została już doceniona, zwłaszcza w aspekcie swobodnego, aktywnego

wypoczynku w kontakcie z przyrodą ("wild life").

Obserwowane współcześnie zmiany we florze i roślinności, wywołane bezpośrednimi i pośrednimi czynnikami antropopresji, przejawiają się w różnorodnych formach, włącznie z najbardziej drastycznymi polegającymi na zaniku pojedynczych gatunków, a nawet całych zbiorowisk roślinnych. Do najbardziej wrażliwych, ustępujących wskutek działalności człowieka należą rośliny siedlisk wodnych, nadwodnych, rośliny torfowiskowe i leśne.

Na obszarze Górnego Śląska (najsilniej przeobrażonego) w ciągu ostatnich 100 lat ze składu flory roślin naczyniowych ubyło około 15% gatunków wcześniej notowanych (Rostański, Bernacki 1992).

Jednocześnie obserwujemy zwiększony udział we florach miast gatunków rozprzestrzeniających się w wyniku oddziaływania człowieka – zarówno rodzimych (apofitów) jak i obcego pochodzenia (antropofitów).

Procesy te przyczyniają się w efekcie do wzrostu heterogeniczności flory i roślinności w miastach.

Pomimo destrukcyjnych zmian we wszystkich biotopach, wewnątrz obszarów zurbanizowanych (w tym także Górnego Śląska) zachowało się jeszcze wiele terenów wartościowych z przyrodniczego punktu widzenia. Są to najczęściej enklawy (wyspy w krajobrazie miasta) zbiorowisk naturalnych i półnaturalnych takie jak: fragmenty lasów, torfowiska, łąki i murawy odnajdywane głównie w strefie podmiejskiej, wewnątrz większych kompleksów leśnych, w dolinach cieków wodnych lub na terenie starych parków miejskich.

W zbiorowiskach tych najliczniej notowane są rzadkie i chronione gatunki roślin.

Paradoksalnym może wydać się fakt, że również pewne zbiorowiska synantropijne, rozwijające się spontanicznie na terenach silnie przekształconych przez człowieka tj.: wyrobiska, kamieniołomy, zalewiska a nawet hałdy mogą pełnić funkcję ostoi dla wielu rzadkich i zanikających z obszarów miejskich gatunków roślin (Tokarska–Guzik, 1991; Rostański i in., w druku).

Koncentracja życia ludności w miastach, utrzymująca tendencje wzrostowe, wymaga odpowiedniego zabezpieczenia istniejących na ich obszarach zasobów przyrodniczych oraz właściwego kształtowania przestrzeni miejskiej.

Działania zmierzające do realizacji koncepcji "odnowy zieleni" w miastach powinny zatem uwzględniać zarówno jej konserwację (możliwość tę stwarza nowa ustawa o ochronie przyrody w Polsce z 1991r.), jak i dynamiczne kreowanie nowych systemów.

Piśmiennictwo:

1. Andrzejewski R. 1983. Ekologiczne podstawy projektowania dzielnicy mieszkaniowej (na przykładzie badań w Białogórze Dworskiej). Wiad. Ekol., 29(4):281–297.
2. Karolewski M.A. 1981. Specyfika i status ekologiczny miasta. Wiad. Ekol., 27(1): 3–34.
3. Rostański K., Bernacki L. 1992. Chronione gatunki roślin. (w:) Celiński F., Wika S. Zagrożenie żywych zasobów przyrody województwa katowickiego. Fundacja Ekologiczna "Silesia", Katowice.
4. Rostański K., Tokarska–Guzik B., Kania E. Flora naczyniowa wybranych zalewisk pogórnich w rejonie Bytomia, Jaworzna i Knuruwa. , w druku (Acta Biol. Siles.).

5. Skibniewska H. 1991. Problemy ekologiczne miasta. Człowiek i środowisko. 15(3–4): 149–163.
6. Sowa R., Witosławski P. 1989. Roślinność spontaniczna w mieście. (w:) W obronie zieleni miasta. Uniwersytet Łódzki, Łódź.
7. Spirn A.W. 1984. The Granite Garden. Urban Nature and Human Design. New York: Basic Books, Inc. Publishers.
8. Tokarska–Guzik B. 1991. Hałda sodowa Huty Szkła w Jaworznie–Szczakowej jako przykład ostoi dla rzadkich gatunków roślin (w:) Kształtowanie środowiska geograficznego i ochrona przyrody na obszarach uprzemysłowionych i zurbanizowanych, 3, Katowice–Sosnowiec.
9. Zimny H. 1976. Miasto jako układ ekologiczny. Ekologiczne problemy miasta. SGGW–AR, Warszawa: 26–36.